

Dějiny etnografie socialistického období na mezioborové konferenci

Originální pokus o poznání dějin oboru představuje grant nazvaný Mezi státním plánem a badatelskou svobodou. Etnografie a folkloristika v českých zemích v kontextu vývoje kultury a společnosti v letech 1945–1989. Řeší ho Lydia Petráňová s etnologou a historikou akademie věd: Etnologického ústavu, Masarykova ústavu a Archivu a Ústavu pro soudobé dějiny. První výsledky byly prezentovány na konferenci (Praha 17.–18. 3. 2016), jíž se zúčastnili Češi, Slováci a kolegyně z Polska a Estonska. Projekt má důležitý námět a konference přinesla podněty k heuristice oborových dějin v národních a některých mezinárodních pohledech, i podněty k současným perspektivám.

Ambice pojmut základní i aplikovaný výzkum je adekvátní, neboť obojí se v některých směrech propojuje (výzkum stavitelství, bydlení a tvorba skanzenů ad.). Z pramenů k naplnění úkolu vyzněly převážně dvě linie: dokumenty oficiální, neosobní povahy (archivy pracovišť, politicky podporované státní plány) a osobní povahy ve dvojí perspektivě – objektivní a subjektivní, resp. emické (oral history /dříve vzpomínkové vyprávění/ etnografů a folkloristů druhé poloviny 20. století). Konferenci otevíral námět univerzitních osobností a výzkumných intencí v dobových kontextech – Karla Chotka (Lydia Petráňová), Antonína Václavíka (Karel Altman), Jána Podoláka (Magdaléna Paríková). Průběžně zazněly další příklady doby i jejího přehledu, zobrazené prostřednictvím různých typů osobností, a to Andreje Melicherčíka (Hana Hlášková), Jána Olejníka (Margita Jágerová), Dagmar Klímové (Andrea Zobačová) anebo prostřednictvím soukromých česko-německých kontaktů (Hana Dvořáková) či osobních příběhů (Jana Pospíšilová

o edici folkloru Evy Kiliánové). V nové, emické perspektivě představil výzkum dějin české etnografie a folkloristiky a jeho úskalí Jiří Hlaváček. Podobný dobrý nápad osobních reflexí vývoje oboru sleduje slovenský audiovizuální projekt, který uvedla Zuzana Beňušková. Z archivních oficiálních pramenů čerpaly Adéla Jůnová Macková k vývoji ústavu v letech 1953–1954 a Doubravka Olšáková, která prezentovala státní plány výzkumů socialistického období.

Vlastní předmět a metodologie etnografické práce byly na konferenci méně zastoupeny. K otázce etnografických atlasů zazněly komparační příspěvky střeoevropského záběru (Jiří Woitsch, Anna Droždž), které mj. otevřely otázku kritiky a reinterpretace historických dat po roce 2000. Dělnické etnografii se věnovala Blanka Soukupová, z rozsáhlých etnických studií zazněl jen případ slovenského výzkumu Ukrajinců (Gabriela Kiliánová), z etnografie současnosti monografický výzkum jihomoravské a slovenské vesnice (Juraj Podoba, Věra Frolcová) a folklorismus v Estonsku (Kaisa Kulasalu); z mimoevropské etnologie iberoamerikanistika (Markéta Křížová). Příklad relativní samostatnosti slovesné folkloristiky, pojmávané v celku etnologického předmětu, vyzněl z referátu Petra Janečka. Tradiční směr prezentoval dobový výzkum transportu (Aleš Smrčka). Národopisné a antropologické směry, k nimž se vyjádřili Zdeněk R. Nešpor a Nikola Balaš, se u nás vyvíjely a prozatím vyvíjejí spíše izolovaně. Z aplikované sféry zazněly otázky budování muzeí (Katarína Očková, Lukáš F. Peluněk) a lidové umělecké výroby (Helena Šenfeldová). Mohutné aktivity aplikovaného typu (Strážnice ad.) čekají na zařazení.

Konference odkryla otázky heuristiky zadání. Upozornila na význam osobních reflexí a na nezbytnost kritické analýzy dobových etnografických výsledků jako primárních pramenů a indikátorů vývoje. To znamená na nedostatečnost jakékoliv historiografické práce, která hledá vztah státních plánů a reality v zadání a jeho plnění po linii oficiálních dokumentů, nikoliv ve skutečně odborné a vědecké práci, v předmětu a metodách. Historiografický problém se totiž posouvá do vyšší gnozeologické roviny, a to z více důvodů: na konferenci se například ukázalo, že některá témata politicky preferovaná a opatřená v zadání marxistickými východisky zpracovávali také badatelé v západní Evropě (empirická: proměny současné vesnice, kultura horníků a dělníků, folklorismus; teoretická: periodizace) a jde o to, jak. S tím souvisí mj. odpovědnost při používání pojmu „marxistický“ (co je nálepka a co adekvátní odborný termín), a to v jakékoliv době. Jiným důvodem jsou nezávislé směry bádání, jak doložil Petr Janeček mezinárodními ohlasy pozitivistické tradice české folkloristiky; je to také etnomuzikologie, národopisná balkanistika a další nositelé komparatistických směrů v etnologii. Sotva si představím údiv ruských kolegů, s nimiž jsem v kontaktu na slavistickém poli, nad paušálním pojetím „bolševika“ (podle projevu Františka Bahenského o projektu *Narody mira*), jestliže se rodil například rozsáhlý etnolingvistický slovník Slovanů. Máme s tímto dílem společně některé sémantické a semiotické paralely

(srov. metodu zhuštěného popisu) reálií. Osobně si díky konferenci uvědomuji cenu tvořivosti a skutečné spolupráce v jakýchkoliv dobových podmínkách. Otevírají se i nové perspektivy: třeba jedinečná šance interdisciplinárního nebo jednooborového výzkumu venkovské farmy a farmáře na počátku 21. století v kritickém a komparačním světle paradigmatu výzkumu družstevního rolníka a vesnice minulého století, ať už po stopách Bláhových, Salzmannových, Szyferových, Prandových, Frolcových, nebo v jiném, vlastním nápadu.

Přes různorodou úroveň referátů je třeba především ocenit, že konference otevřela otázku dějin oboru 20. století. Historiografie patří v době rozvinutých specializací a prolínání oborů k nejnáročnějším úkolům a může být velmi přínosná i k posunu věcí současných, například ke spolupráci etnologických a antropologických směrů. Klíčová otázka nesvobody a tvořivosti ve vývoji vědy skrývá odpovědi v primárních pramenech a jejich věcných analýzách. V tomto smyslu se přikláním ke kladnému vnímání pozitivistického základu historiografického výzkumu a prozatím k jisté rezignaci na generalizace. Co znamenají dobové diskurzy diferencovaného období 1948–1989, jejich recepce a překonávání pro vývoj a perspektivy československé, české a středoevropské etnologie a příbuzných oborů? Zajímá nás každá věcně podložená dílčí odpověď z různých, definovaných úhlů pohledu.

Věra Frolcová (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Konference Násilné migrační procesy v českých zemích ve 20. století

V dnech 4.–6. listopadu 2015 se konala v Týnci nad Vltavou konference se zaměřením na problematiku migrací, kterou pořádaly Státní oblastní archiv v Praze,

Muzeum Podblanicka, p. o., a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i. Při přípravě akce byly stanoveny tři tematické okruhy, na které se mělo jednání soustředit: a)